

eise wat my werk die laaste paar jaar op my tyd gemaak het.

In die eerste plek wil ek my dankbaarheid betuig teenoor al die ou medewerkers wat die vaandel van die Genootskap hoog gehou en veral in die afgelope 15 jaar die belange van „Pretoriana” bevorder het. In die Genootskap se vergaderings en in sy amptelike mondstuk het hulle die gedagte aan 'n saambindende Kultuurhistoriese en Opelugmuseum bepleit en voortgedra. En nou staan die verwesenliking daarvan voor die deur. Selfs is ons nou verseker van die toekenning van die nodige terrein in die Fonteinedal. Hartlik geluk daarmee, Genootskap Oud-Pretoria!

Dit is 'n eindelose besieling dat 'n nasie is wat sy voorsate van hom gemaak het. En . . . geen nasie werk en bou tevergeefs nie, want ons arbeid en die vrugte daarvan is die rigsnoer vir dié wat na ons kom. Hulle leer van ons om te dink, en te

doen, en reg te wandel. Daarin lê die groot waarde van die historiese kennis wat die Genootskap soek om te bekom en vir die ganse volk toeganklik te maak — kennis wat die geslag van vandag motiveer en tot aksie dwing.

Dus, dit is oor en oor die moeite werd om te volhard selfs al is daar soms kille onverskilligheid en luiheid waar 'n mens dit, die minste verwag. Dit is dan ook die besielende taak van die Genootskap om die onverskilliges ook mee te neem en tot studie te lei — daardie studie wat lewe en strewe verwek vir altyd.

Die Genootskap besit tot ons groot vreugde die nodige leiers wat die vrug van die vereiste studie beseff en na waarde skat. Ons groet al die lede van die Genootskap en ons dank hulle vir hul inspanning en hulle liefde en hul leiding.

G. v. W. EYBERS.
28/10/1966.

DR. T. S. VAN ROOYEN — 'N WAARDERING

**REDAKTEUR, PRETORIANA. BESTUURSLID EN VOORSITTER
GENOOTSKAP OUD-PRETORIA**

TOE Thomas Stephanus van Rooyen, T.H.O.D., M.A., D.Phil., tydens die Jaarvergadering van die Genootskap Oud-Pretoria in 1952 tot Redakteur van Pretoriana verkies is, het hierdie taak op die skouers geval van iemand wat reeds ruime ervaring van die joernalistiek en van redaksionele werk gehad het. Daarom sou hy hierdie amp beklee tot aan die einde van 1956, en weer vir die boekjaar 1964/65 tot lid van die Redaksiekomitee aangewys word.

Hierbenewens was hy van 1952 tot 1956 Bestuurslid van die Genootskap Oud-Pretoria. Tot einde 1960, toe hy weer tot lid van die Bestuur van die Genootskap verkies word, bepaal hy hom hoofsaaklik by sy werk as Assistent-Hoofskakelbeampte van die destydse Departement van Naturellesake, en is hy verantwoordelik vir al die pers-skakelwerk van die Departement.

Dr. T. S. VAN ROOYEN

Dit spyt die Redaksiekomitee van „Pretoriana” dat hy nie daarin kon slaag om die medewerking van dr. Van Rooyen, tweede Redakteur van „Pretoriana”, 1952–1956, lid van die Redaksiekomitees van 1964/5, en Voorsitter van die Genootskap Oud-Pretoria, 1964/5, vir hierdie uitgawe te verkry nie. In die plek van ’n artikel *deur hom*, het mnr. J. H. Hattingh op spesiale versoek van die Redakteur op kort kennisgewing ingewillig om onderstaande artikel *oor dr. Van Rooyen* en sy bydrae tot ons Genootskap en sy mondstuk te skrywe.

ment Aan die einde van 1962 word hy verkies tot Ondervoorsitter van die Genootskap en in 1964 tot Voorsitter. Hierdie amp beklee hy tot aan die einde van 1965 wanneer hy hom nie weer verkiesbaar stel nie.

Gebore in Pietersburg op 2 Februarie 1922, matrikuleer hy in 1939, behaal die B.A.-graad in 1942, T.H.O.D. in 1944 en M.A. oor „Die Sendeling Alexander Merensky”, in 1948. Hy promoveer in 1951, op 29-jarige ouderdom, op die proefskrif „Verhoudinge tussen Boere, Engelse en Naturelle in die Oos-Transvaal tot 1882.” Hy gee gedurende 1944 onderwys op Pietersburg en Koedoesrand en doen van 1944 tot einde 1948 die navorsingswerk vir sy proefskrif in Sekoekoenieland. Tydens hierdie jare gee hy ook lesings aan die Naturelle-onderwyskollege aldaar.

Na verkryging van die M.A.-graad in 1948, gee hy vir drie jaar onderwys in Johannesburg, word in 1951 tydelik aangestel as lektor in geskiedenis aan die Universiteit van Pretoria. In 1961 — nadat hy vanaf 1954 elders werksaam was — kry hy ’n aanstelling as senior-lektor aan dieselfde universiteit — die pos wat hy tans nog beklee.

Sedert 1951, toe hy by sy terugkeer in Pretoria lid word van die Genootskap Oud-Pretoria, verskyn daar uit sy pen ’n twintigtal artikels in Pretoriana, waaronder die belangrikste die artikelreeks oor Wallmannsthal, die sendingstasie van die Berlynse Sendinggenootskap noord van Pretoria, die foto-uitgawe oor die geskiedenis van Pretoria wat in April 1965 verskyn; sy bydrae in verband met die omskepping van die historiese

Kerkplein in Pretoria, te wete „Kerkplein — verandering of stagnasie”, „How much longer?”, sy roerende pleidooi in verband met die Bras Perreirahuis en „Dieper waardes uit ons verlede”, ’n artikel oor die faktore wat die geskiedenis bepaal.

Benewens sy belangstelling en aktiewe meelewing in die doelstellinge en werksaamhede van die Genootskap Oud-Pretoria en Pretoriana, het

J. H. HATTINGH

daar ongeveer 120 artikels oor uiteenlopende onderwerpe van kulturele en wetenskaplike aard, uit die pen van dr. Van Rooyen verskyn, dien hy reeds sedert 1961 op die Redaksie van *Historia*, was hy van 1953 tot 1958 lid van die Redaksiekomitee van *Sabra* se „Tydskrif vir Rasse-aangeleenthede” en was hy ook, tydens sy dienstyd by die Departement van Naturellesake, redakteur van *ba’Ntu*. Hierbenewens was hy Transvaalse sowel as Uniale Hoofbestuurslid van *Sabra* van 1953 tot 1958 en is hy ook Fakulteitslid van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns.

Pretoriana wil graag by geleentheid van die herdenking van sy vyftiende bestaansjaar, nie net sy dank betuig aan dr. Van Rooyen vir die jarelange troue diens as Redakteur en lid van die Bestuur van Genootskap Oud-Pretoria en later Vise-Voorsitter en Voorsitter, nie, maar hom ook voorhou as ’n liefhebber van ons eie en as yweraar vir die kweek van ’n groter liefde en waardering by ons volk vir sy erfenis en historiese gefundeerdheid.

J. H. HATTINGH.

Bestuurslid, Genootskap Oud-Pretoria en Lid van die Redaksiekomitee, Pretoriana, 1964/5.

AN APPRECIATION OF PRETORIANA, 1951 - 1966

MR. HAROLD MACMILLAN, former Prime Minister of the United Kingdom, says in his recently published autobiography, "Winds of Change 1914-1939", that in his experience there is nothing which causes so many difficulties and so much friction as a number of amateurs trying to enter the exacting field of newspaper, periodical or book publishing.

A publisher as well as a politician, Mr. Macmillan knows what he is talking about. Many a periodical launched with much enthusiasm and the highest hopes has perished ingloriously after the briefest existence because the difficulties and friction have proved too great.

Not so Pretoriana, in spite of the fact that its editors, while anything but amateurs in their own fields, have not for the most part, been professional journalists. Add the fact that local history is a specialised and, therefore, limited interest and it redounds greatly to their credit and that of their editorial committees that Pretoriana has now completed 15 years and has run to over 50 numbers—and has been kept up to a commendable high standard.

There may be in South Africa similar local historical society publications with a longer record of existence, but I do not know of any. Pretoriana's performance is indeed a most praiseworthy one.

It is with considerable diffidence that I venture to write an appreciation, however cursory, of the 51 numbers of Pretoriana that have

preceded this issue, for I am no old Pretorian, steeped in the city's history, but the veriest newcomer.

On reflection, however, I have been emboldened to do so by that very fact, for in one way at least Pretoriana means more to me than it can to any inhabitant of long standing — it is helping me with every issue to learn more and more about the great and historic capital city that is now my home, telling me things about it and its history that I might never learn otherwise, leading me very pleasantly along by-ways of the past, giving me fascinating glimpses of people and events long forgotten.

The then Mayor of Pretoria, Mr. J. H. Visse, was indeed right when he said in greeting the first number of Pretoriana (now a piece of Africana) that old Pretorians knew how to live!

It is, of course, impossible to do justice in any detail to all contributors and contributions over 15 years. In general, however, paging through the imposing pile of little volumes, I would say without hesitation that, almost without exception, the articles have stood the test of time—they were well worth publishing, they are well worth re-reading today and it is a cause for great satisfaction that the facts of local history that they enshrine have been placed on record for all time.

That a newcomer, viewing the periodical fairly dispassionately, should find this to be so is a tribute both to the writers and those who

W. S. ROBERTSON

selected the material for publication, for it is particularly easy in the recording of local history to allow enthusiasm to outrun discretion and to accord to the purely ephemeral and trivial an importance that it does not deserve.

It is difficult to believe that any editor of *Pretoriana* will ever be reduced to such straits as long as we have contributors of the calibre of the last 15 years, notably such men as Mr. A. M. Davey, Dr. J. Ploeger, Dr. W. Punt, Mr. H. M. Rex, Dr. F. J. du T. Spies and Dr. T. S. van Rooyen. A glance at the index for the first 10 years is alone sufficient to indicate the tremendous contribution they have made.

Our subject, too, the capital city of our country, is an almost inexhaustible one. And then, known sources apart, we all wonder, as one contributor did a few years ago,

how many diaries, letters and other documents lie awaiting discovery in some Pretoria garage or attic.

I have written of *Pretoriana's* particular value to a newcomer. Its greatest value is, of course, not to be assessed in such limited terms, nor even in terms of what it means to all members of the Old Pretoria Society. Its primary purpose is to record Pretoria's history for posterity and in doing so to stimulate among all readers an interest in that history so that they may realise that they are citizens of no mean city and live their lives accordingly.

There is much still to record, many fields still to be explored, but I would say that so far *Pretoriana* has served its purpose admirably. In its 15 years it has already recorded much that might otherwise never have been put on paper in easily accessible form, much that might never have been recorded at all but for the periodical's existence and much that would by now have been lost because of the writer's death. In this latter category one thinks of contributions by, among others, J. C. Vlok, Norman Eaton, A. A. Roberts and Heloise Greenlees.

As it is, a full set of *Pretoriana* is today a veritable mine of information about the city on an astonishingly wide range of subjects. It goes without saying that over the years much has been written about the city's origins; there is an impressive corpus of information about its buildings and early citizens; and the seeker of knowledge about street names will not be disappointed.

The 15 years under review have

witnessed some notable occasions and these have been marked by special numbers (frequently double numbers) that are highlights of Pretoriana's existence. Soon after it was born there was the Van Riebeeck tercentenary, followed three years later by Pretoria's own centenary. A special edition in 1958 commemorated the Old Pretoria Society's tenth birthday and then, in 1960, came the Union's jubilee.

The Republic Festival is still fresh in our memory.

The 15 years have not been easy; only the editors and their collaborators can know how thankless the task has at times seemed to be. It was well worth it. May Pretoriana go from strength to strength.

W. S. ROBERTSON.

*Member, Editorial Committee,
Pretoriana, 1966.*

VYFTIEN JAAR, MEER AS VYFTIG UITGAWES VAN „PRETORIANA”

IN die geskiedenis van ons tydskrifwese is vyftien jaar 'n lang tydperk. Sommige tydskrifte verdwyn onmiddellik na hul verskyning, ander bestaan 'n paar jaar, terwyl aan slegs 'n geringe aantal die gelukkige lot beskore is om geruime tyd binne die gesigskring en die bereik van die lesers te kom en te bly. Tot laasgenoemde, fortuinlike kategorie behoort ongetwyfeld die Genootskap se bekende tydskrif „Pretoriana”.

Beskeie van opset, uitvoering en omvang het „Pretoriana” nou vyftien jaar gelede sy verskyning gemaak om geleidelik uit te groei tot wat dit vandag is, nl. 'n volwaardige tydskrif met 'n uitermate belangstellende en terselfdertyd gespesialiseerde leserskring. Belangstellend, nl. in die verlede van die stad van geboorte of inwoning; gespesialiseerd omrede ons so graag sou wil sien dat dié soort belangstelling wat ons in gedagte het met rasse skrede toeneem. Die skakels met die ou verlede van ons stad verminder en die tyd word kort. Mag die vyftienjarige bestaan van „Pretoriana” u oortuig van 'n blywende belangstelling wat gepaard gaan met 'n blywende behoefte. Sonder hierdie blywende behoefte sou die tydskrif wat tans die onderwerp van ons bespreking is, sy bestaansreg ongetwyfeld nie geregverdig het nie. Dat dit wel die geval is, gee voldoende hoop op en vertroue in die toekoms om met die krag van die oortuiging verder te gaan.

Dit is hierdie krag en vertroue waarvan 'n onlangs heengegane en geesdriftige ondersteuner van die doelstellings van die Genootskap, mnr Norman. Eaton, in 1958 getuig het: „First and simplest don't believe anyone who says it is unattainable.”

VYFTIEN JAAR lê tussen die verskyningsdatum van die eerste uitgawe van „Pretoriana” en die verskyning van hierdie uitgawe. Feitlik onopgemerk het die gekombineerde nrs. 50 en 51 aan die vooraand van die

„Bergloo”, St. Patrickweg 251, Muckleneuk, Pretoria. Woning van dr. Willem Punt waar die Genootskap Oud-Pretoria in 1948 gestig is.
„Bergloo”, 251 St. Patrick Road, Muckleneuk, Pretoria. Residence of Dr. Willem Punt where the Old Pretoria Society was founded in 1948.

Republiekfees die lig gesien in die Victoriadruckery wat die druk en uitvoering van die tydskrif reeds etlike jare versorg, nadat dit aanvanklik deur Trio, in Vermeulenstraat, gedoen is.

In meer as een opsig was dit ’n gebeurtenis om onthou te word. Die Genootskap het op 22 Maart 1948 vorm en gestalte gekry ten huise van die eerste voorsitter, dr. Willem H. J. Punt. Die grondwet het in 1949 gevolg, die doelstellings is omskrywe en in art. 3(d) is verklaar:

„Om geskiedkundige feite in geskrif, beeld of andersins te verewig en af te rond, ter bevordering van ’n getroue daarstelling van die geskiedenis van die stad en distrik van Pretoria.”

Om hierdie doelstelling te kan verwesenlik was die totstandkoming van ’n eie tydskrif ’n gebiedende eis en in 1951 het die toenmalige bestuur daarin geslaag om die nodige fondse te vind. Die ledetal was klein, die finansiële draagkrag ontoereikend, maar veral danksy die gewaardeerde geldelike steun van die bekende plaaslike firma „De Bruyn se Skoenwinkels” het die eerste uitgawe van „Pretoriana” in September 1951 sy verskyning gemaak.